

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра прикладної психології та логопедії

Пояснювальна записка

до магістерської роботи

на тему «**Дидактичні ігри як засіб корекції фонетико-фонематичної
складової мовлення слабочуючих дітей дошкільного віку**»

Виконала: здобувач ІІ (магістерського)
рівня вищої освіти,
групи М26 СО Давидова А. О.
Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма
Спеціальна освіта
Спеціалізація 016.01. Логопедія.
Спеціальна психологія

Науковий керівник: канд.пед.наук,
старший викладач Мицик Г. М.
Рецензент: канд.пед.наук, доцент
Ревуцька О. В.

Бердянськ – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ СЛАБОЧУЮЧИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Загальна характеристика дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.....	8
1.2. Особливості оволодіння фонетико-фонематичною складовою мовлення у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу	17
1.3. Специфіка порушення фонетико-фонематичної складової мовлення у слабочуючих дітей дошкільного віку	22
Висновки до I розділу	26
РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ СЛАБОЧУЮЧИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	28
2.1. Роль дидактичної гри в системі корекційно-розвиткової роботи із слабчуючими дітьми дошкільного віку	28
2.2. Характеристика дидактичних ігор: класифікація та основні етапи їх організації	31
2.3. Специфіка проведення дидактичних ігор з метою корекції фонетико-фонематичної складової мовлення слабчуючих дітей дошкільного віку	38
Висновки до II розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	44
3.1. Етапи педагогічного експерименту корекції фонетико-фонематичної складової мовлення слабчуючих дітей	

дошкільного віку з використанням системи дидактичних ігор	44
3.2. Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту.....	54
Висновки до III розділу.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток фонетико-фонематичної сторони мовлення дитини – це дуже складний і тривалий процес. Він займає весь дошкільний період її життя. Без цілеспрямованої та чітко побудованої корекційно-розвиткової роботи з виправлення недоліків фонетичної сторони мовлення, не можливі правильне розрізнення та диференціація фонем, а відтак і правильна звуковимова. Під час навчання дитини у школі, це впливатиме й на оволодіння нею навичками письма та читання.

Процес формування фонетико-фонематичної сторони мовлення дошкільника забезпечується повноцінним функціонуванням мовленнєво-слухового аналізатора. Злагоджена взаємодія у роботі центрального та периферичного його відділів створює міцний базис для оволодіння фонологічною системою рідної (української) мови. Враховуючи той факт, що у дітей з порушеннями слуху ланка сприймання звукових коливань страждає, що обумовлено органічними ураженнями відділів (зовнішнього, середнього та внутрішнього) слухового аналізатору, беззаперечним є той факт, що без медичної допомоги та спеціальної корекційно-розвиткової роботи розвиток мовлення, зокрема і фонетико-фонематичної її сторони не можливі. Зачасту, фонетико-фонематичні порушення у дітей з порушеннями слуху проявляються в різко виражених труднощах слухової диференціації багатьох звуків мови і в поліморфному порушенні звуковимови, що має в більшості випадків складну сенсомоторну обумовленість. Це ще раз підтверджує актуальність вищезазначеного.

Виходячи з того, що провідною діяльністю дитини дошкільного віку, навіть с порушеннями слуху є гра, доцільним є здійснення корекційно-розвивального і навчально-пізнавального впливу на неї, з метою досягнення найбільш ефективних результатів корекційно-розвиткової роботи, саме через гру. Найрозповсюдженим різновидом серед тих, що використовують на заняттях з дітьми в освітньому процесі в закладі дошкільної освіти – це

дидактична гра. Вона сприяє активізації інтересу дитини до мовлення, розширенню словникового запасу, слухової уваги, сприймання, пам'яті, мислення; через невимушену форму розвиває мовленнєві навички; подоланню страху та прояву невпевненості у спілкуванні; вчить застосовувати набутті знання під час виконання завдань тощо.

Відтак, усвідомлення значущості окресленої проблеми спонукало до вибору теми наукового дослідження: **«Дидактичні ігри як засіб корекції фонетико-фонематичної складової мовлення слабочуючих дітей дошкільного віку»**.

Об'єкт дослідження – розвиток мовлення слабочуючих дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – дидактична гра як засіб корекції фонетико-фонематичної складової мовлення слабочуючих дітей дошкільного віку.

Мета дослідження полягає у визначенні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності впливу системи дидактичних ігор на рівень розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення слабочуючих дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до мети дослідження визначено наступні завдання:

– проаналізувати психолого-педагогічну і спеціальну літературу з проблеми розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення слабочуючих дітей дошкільного віку з використанням дидактичних ігор;

– визначити особливості мовлення слабочуючих дітей дошкільного віку та довести необхідність корекційного впливу щодо формування її складових; з'ясувати місце і роль дидактичних ігор в системі корекційно-розвиткової роботи зі слабочуючими дітьми дошкільного віку;

– розробити та експериментально перевірити ефективність впливу системи дидактичних ігор на рівень розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення слабочуючих дітей старшого дошкільного віку.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: наукові дані про етапи розвитку фонематичних функцій в онтогенезі (Д. Б. Ельконін,

Р. І. Лалаєва, В. К. Орфінська, Є. Ф. Соботович та ін.); положення про функціональну єдність фонетичного та фонематичного компонентів мовленнєвої діяльності (В. І. Бельтюков, О. М. Гвоздєв, М. І. Жинкін, Р. Є. Левіна, В. К. Орфінська, М. Х. Швачкін); наукові розробки тих, хто вивчав проблему порушення мовлення слабчуючих дітей дошкільного віку, зокрема і її фонетико-фонематичної складової (В. В. Жук, Н. Б. Адамюк, С. В. Кульбіна, С. В. Литовченко, К. В. Луцько, Н. Л. Максименко, Ю. В. Рібцун, М. К. Шеремет та ін.).

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями слуху сприятиме методологічно обґрунтована система дидактичних ігор, яка розроблена відповідно до психолінгвістичної періодизації розвитку мовлення та етапам становлення фонематичних процесів у дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань використано комплекс методів:

– *теоретичні*: порівняльний аналіз, класифікація та узагальнення різних поглядів на проблему, що досліджується – для вивчення стану її актуальності; обґрунтування необхідності корекції фонетико-фонематичної складової мовлення слабчуючих дітей дошкільного віку;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент для аналізу стану проблеми, апробації впливу системи дидактичних ігор на рівень розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення слабчуючих дітей старшого дошкільного віку;

– *математичні* – для обробки результатів педагогічного експерименту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці комплексу дидактичних ігор для розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення слабчуючих дітей старшого дошкільного віку. Результати впроваджені й використовуються в освітньому процесі Комунального закладу

Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради.

Експериментальна база: Комунальний заклад Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг наукової роботи 68 сторінок.

ВИСНОВКИ

Слух – це одне з зовнішніх чуттів, що дає можливість сприймати звуки, мову за допомогою спеціального органа – вуха. Слух як один із зовнішніх чуттів людини є дуже важливим для її розвитку, а особливо для процесу оволодіння мовленням. В силу різних зовнішніх та внутрішніх факторів, виникають порушення слуху. Проблеми зі слухом є досить поширеними, а ступені порушення слуху можуть суттєво відрізнятися. Всіх дітей з розладами слуху поділяють на три категорії: глухих, пізньооглухлих, слабочуючих (туговухих). Також порушення слуху поділяються на вроджені та набуті.

З самого народження діти починають вивчати мову завдяки сприйманню звуків. Діагностоване порушення слуху призводить до затримки їх мовленнєвого розвитку, яка проявляється в бідності словника, неповноцінному оволодінні граматичними формами, зокрема, своєрідності процесу оволодіння фонетико-фонематичною складовою мовлення.

Оволодіння фонетико-фонематичною стороною мовлення – це складаний і тривалий процес, що починається і триває упродовж усього періоду дошкільця. За умов нормального та порушеного онтогенезу воно має безліч відмінностей. Головна відмінність в тому, що у дітей з порушеним онтогенезом оволодіння фонетико-фонематичною складовою мовлення відбувається не тільки у період дошкільця, а й продовжується у шкільний період.

В спеціальній дидактиці особливе місце віддають дидактичній грі, яка виконує не тільки навчальну функцію, але й корекційно-розвиваючу. За рахунок їх використання в освітньому процесі вчителю-дефектологу вдається опосередковано впливати на дитину, розвивати в неї пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сферу.

Дидактична гра має надзвичайно важливе значення в системі корекційно-розвиткової роботи із слабочуючими дітьми дошкільного віку. Про визначний вплив дидактичних ігор говорили різні науковці. Кожен з них представляє свою

класифікацію дидактичних ігор. На сьогоднішній день їх існує безліч. Всі вони різняться за своїм змістом.

Організація проведення дидактичних ігор з дітьми дошкільного віку, які мають порушення слуху з метою корекції фонетико-фонематичної складової мовлення відбувається за загальними правилами. Основною умовою успішного проведення занять з використанням ігор є вміння педагога організувати її так, щоб вона сприяла корекції мовлення дошкільника, не втомлювала його, а навпаки мотивувала.

У науковій роботі нами було розроблено та обґрунтовано систему дидактичних ігор, що на наше переконання, сприятиме розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху. Для перевірки ефективності її впливу був проведений педагогічний експеримент впродовж 2020-2021 рр. в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) на базі Комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради». Для здійснення експерименту було сформовано групи: експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ). Кількісні показники, отримані за результатами констатувального етапу, уможливили зробити висновок про переважно низький рівень сформованості фонетико-фонематичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху.

В ході експериментальної перевірки комплексу дидактичних ігор, що, на наше переконання повинен сприяти формуванню фонетико-фонематичного компоненту мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху засвідчено зміни. Підтверджено, що на відміну від результатів КГ, зміни в ЕГ були більш значущими, оскільки супроводжувалися введенням комплексу дидактичних ігор.

Таким чином, отримані під час експерименту результати дали змогу стверджувати, що впроваджені в корекційно-розвитковий процес ЕГ дидактичні ігри, є дієвими, обрана тактика їх проведення та етапи їх реалізації

позитивно вплинули на зміни рівня фонетико-фонематичного компоненту мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху.

Тож, мета досягнута, завдання виконані, гіпотеза підтверджена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания. *Проблемы обучения и воспитания в начальной школе*. Москва, 1960. С. 3-28.
2. Артемова Л. В. Окружающий мир в дидактических играх дошкольников : кн. для воспитателей детского сада и родителей. Москва: Просвещение, 1992. 96 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876> (дата звернення: 09.08.2021)
4. Бондар В. І. Дидактика: Підручник: Либідь, 2005. 264 с.
5. Бондаренко А. К. Словесные игры в детском саду. Пособие для воспитателя дет. сада. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Просвещение, 1977. URL: http://www.xn--c1aoidec0a.xn--p1ai/bibl/2/book/doc/2_1_1.pdf (дата звернення: 09.07.2020)
6. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушениями слуха: Просвещение, 1998. 128 с.
7. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
8. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. НАНУ; Нац. аграрний ун-т, Київ: Центр навч. літератури, 2005. 196 с.
9. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с.
10. Волкова Л.С., Шаховська С.Н. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 680 с.
11. Газман О. С. Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании. Москва: Педагогика. 1996. 125 с.

12. Дитина з порушенням слуху / С. В. Литовченко, В. В. Жук, О. Ф. Федоренко, О. М. Таранченко. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
14. Эльконін Д. Б. Психологія гри: Москва, 1978. 320 с.
15. Ільяна В. М. Особливості організації корекційної роботи вчителя-логопеда з розвитку фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 2. С. 45-52. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712702/1/DLog_2015_2_8.pdf (дата звернення: 28.10.2020)
16. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. Посібник. Вінниця : Універсум-Вінниця, 1998. 348 с.
17. Новосьолова С. Л. Игра дошкольника. Москва: Педагогіка, 1989. 220 с.
18. Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб.: Питер, 2002. 363 с.
19. Поніманська Т. І. Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
20. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : Методичні рекомендації / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційновидавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с.
21. Програма виховання і навчання дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення / укл. С. М. Петренко, О. П. Мілевська, Ю. І. Лебедева : НМЦ середньої освіти МОН України, 1999. 97 с.
22. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом, з кохлеарними імплантами) / За редакцією К. В. Луцько. Київ, 2019. 405 с.
23. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. Київ, 2012. 258 с.
24. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. *Науковий*

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 219-222.

25. Развитие речи детей дошкольного возраста: пособие для воспитателя дет. сада. / Под ред. Ф.А. Сохина, 2-е изд., испр. Москва: Просвещение, 1979. 223 с.

26. Сенсорное воспитание в детском саду. Пособие для воспитателей / Под редакцией Н. Н. Поддьякова, В. Н. Аванесовой. Москва: Просвещение, 1981, с. 192

27. Сорокина А. И. Дидактические игры в детском саду. Москва: Просвещение, 1982. 92 с.

28. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей. Москва, 1976. 274 с

29. Филичева Т. Б., Туманова Т. В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. Воспитание и обучение. Учебно-методическое пособие для логопедов и воспитателей. Москва: «Издательство ГНОМ и Д», 2000. 80 с.
URL: http://pedlib.ru/Books/2/0022/2_0022-1.shtml (дата звернення: 28.10.2020)